

Jouw fatwa geldt hier niet

"Zou verplichte leesstof moeten zijn; niet alleen voor degenen onder ons die in professioneel opzicht betrokken zijn bij samenlevingen met een moslimmeerderheid, maar ook voor iedereen die ten onrechte gelooft dat moslims niets doen om een einde te maken aan fundamentalistisch geweld." - Rachel Newcomb, *Washington Post*

"Bennoune's verslag is met grote toewijding geschreven, gepassioneerd en overtuigend. . . . Haar sterkste verhalen zijn ook haar meest bittere persoonlijke verhalen. . . . Met moed en inlevingsvermogen neemt ze lezers mee naar armzalige straatjes waar islamitische milities een golf van bijna willekeurige slachtingen ontketenden." - *Economist*

"We zouden dankbaar moeten zijn dat Karima Bennoune bereid is om, vanuit het progressieve opleidingsinstituut te verkondigen: 'Ik denk dat als we het hebben over moslimfundamentalisme, we er eigenlijk over moeten praten. Het bestaat. Het bedreigt op ernstige wijze de mensenrechten van mensen met een islamitische achtergrond.'" - Srabrab Ahmari, *Wall Street Journal*

Jouw fatwa geldt hier niet

Niet eerder vertelde verhalen van de strijd tegen moslimfundamentalisme

Karima Bennoune

-Perspicuus-

P

Oorspronkelijke titel: *Your fatwa does not apply here – Untold stories from the fight against Muslim fundamentalism*

Auteur: Karima Bennoune / www.karimabennoune.com

Oorspronkelijke uitgever: W.W. Norton & Company Inc., New York

© 2013 Karima Bennoune

© 2018 Nederlandse vertaling: R.A. van Markus / Perspicuus Publishers

Productie: Brave New Books

Foto boekomslag, met dank aan *El Watan*: Demonstratie tegen moslimfundamentalisme in Algerije, 22 maart 1994

ISBN e-book: 9789402179903

ISBN paperback: 9789402179897

www.perspicuus-publishers.nl

info@perspicuus-publishers.nl

twitter.com/Boek_JFGHN

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, re-printed, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Boualem Yekker was een van die mensen die besloten om weerstand te bieden, die zich bewust waren dat wanneer de massa tegen hen erin slaagde angst te verspreiden en stilte op te leggen, ze gewonnen zouden hebben.

—TAHAR DJAOUT (1954–1993),
De Laatste Zomer Van De Rede

**Voor Leila en Mohamed Redha Kheddar,
Abdorrahman Boroumand en Ahmad Reshad Mosadiq,**
die voortleven in de niet te stoppen strijd voor
mensenrechten van degenen die van hen houden.

Voor Amel Zenoune-Zouani, een Algerijnse rechtenstudente.
Voor de advocaat die ze had kunnen zijn en de
vrije vrouw die ze was.

Voor Lakhdar Bennoune, mijn grootvader, die stierf toen hij het
kolonialisme versloeg zodat zijn nazaten misschien vrij zouden zijn.

Voor alle Boualem Yekkers -vrouwen en mannen- die zich
nog steeds verzetten.

Inhoudsopgave

Inleiding - Alles ziet er anders uit, nadat er 'dood aan' voor je naam staat	8
Hoofdstuk 1 - Creativiteit versus de donkere hoek: verhalen vanuit de islamitische culturele oorlogen	35
Hoofdstuk 2 - Karachi Open Mic: bewakers van de culturele ruimte	65
Hoofdstuk 3 - De imam's vrijgevochten dochter en andere verhalen: vrouwen vechten tegen stereotypes	82
Hoofdstuk 4 - Spreek je uit en dan ga je dood: journalisten die schrijven voor hun leven	124
Hoofdstuk 5 - Bloeiende rozen in de 'Driehoek des doods'	152
Hoofdstuk 6 - Spinoza lezen in Teheran	184
Hoofdstuk 7 - Het Ramadan basketbaltoernooi	207
Hoofdstuk 8 - Waarom ik Al Qaeda haat: fundamentalistisch terrorisme overleven en uitdagen	225
Hoofdstuk 9 - Sidi Bouzid Blues en de Groene Golf: reizen door de Arabische Lente en Herfst	256

Inhoudsopgave (vervolg)

Hoofdstuk 10 - De mensen van Al Qaeda stan:
stemmen uit het noorden van Mali 284

Hoofdstuk 11 - Een baby huilt bij checkpoint Qalandia:
in opstand tegen onrechtvaardigheid; in de strijd tegen
moslimfundamentalisme 297

Conclusie - Verhef je stem als zingen nog steeds
mogelijk is 313

Nawoord - Jouw fatwa geldt hier nog steeds niet 324

Noten 347

Dankwoord 386

Index 389

Inleiding

Alles ziet er anders uit, nadat er 'dood aan' voor je naam staat

Kon ik mijn vader verdedigen tegen de Gewapende Islamitische Groep (GIA) met een mesje? Dat was de vraag die ik mijzelf stelde op dinsdag 29 juni 1993. Die dag werd ik vroeg wakker in het appartement van mijn vader, aan de rand van Algiers, Algerije, door een niet aflatend gebeuk op de voordeur. Het was precies twee weken geleden dat Dr. Mahfoud Boucebsi, 's lands toonaangevende psychiater, werd vermoord en één week sinds de moord op Mohamed Boukhobza, socioloog en oud-collega van mijn vader aan de Universiteit van Algiers. Zoals een lokale krant het seizoen "op dit moment beschreef, dat elke dinsdag een geleerde ten prooi viel aan de kogels van. . . fundamentalistische moordenaars".¹ Boucebsi en Boukhobza en anderen, waren dat jaar door de islamitische fundamentalistische gewapende groepen gedood, die de overwegend islamitische bevolking van Algerije teisterden. De geleerde Dr. Boukhobza werd vastgebonden en zijn keel werd doorgesneden voor de ogen van zijn dochter.

De volgende dinsdag, op hetzelfde tijdstip van de dag, waren er ongewenste bezoekers buiten bij de ingang van het huis van Mahfoud Benounne, hoogleraar en uitgesproken criticus van de opeenvolgende Algerijnse regeringen en de gewapende fundamentalisten die zich daartegen verzetten. Met het onderwijzen van de leer van Darwin had mijn vader al een bezoek van de leider van het Islamitisch Reddingsfront (FIS) aan een klaslokaal uitgelokt, die hem aanklaagde als een voorstander van "biologisme", voordat mijn vader hem eruit gooide. Degene die op de deur bonste zou zichzelf niet voorstellen of weggaan. We probeerden er achter te komen wie er nu buiten stond. In het appartement was mijn vader niet bang voor zichzelf, maar zichtbaar bang voor mij, anders dan voor een rechtenstudent die op bezoek was voor de zomervakantie. Hij probeerde herhaaldelijk de politie te bellen. Misschien doodsbang voor het toenemende gewapende extremisme dat reeds het leven eiste van veel Algerijnse functionarissen, werd de telefoon niet eens opgenomen bij het lokale politiebureau. We stonden er alleen voor met degenen die zich aan de andere kant van de deur bevonden.

Alles gebeurde toen ik naar de keuken ging, een mesje vond en een positie in de hal innam. Wat met Dr. Boukhobza was gebeurd, zou niet hier weer gebeuren, hield ik mijzelf voor. Ik weet niet wat ik dacht: ik ben niet zo een strijdbaar type. Mijn vader keek me aan en rolde met zijn ogen. Maar ik kon niets anders bedenken om te doen. Daar stond ik dus.

Dat moment was voor mij de aanleiding om dit boek te schrijven. Het was het begin van een reis die mij uiteindelijk naar ongeveer 286 mensen zou

brenge met een islamitische achtergrond, om die te interviewen, afkomstig uit zesentwintig landen, om uit te vinden hoe ze tegen fundamentalisme streden zoals mijn vader dat deed en hoe ze omgingen met de daaraan gekoppelde risico's. Ik hoop dat het vertellen van de verhalen van degenen die bij het bestrijden van het extremisme het gevaar in de ogen hebben gezien een veel nuttigere bijdrage zal zijn dan mijn poging om keukengereedschap onder controle te krijgen. Gelukkig vertrokken op 29 juni 1993 de ongewenste en onbekende bezoekers uiteindelijk weer. We hebben nooit geweten waarom ze waren gekomen of wie ze precies waren. Misschien werden ze afgeschrikt door opletende burens of het sterke metalen frame dat mijn vader net had aangebracht voor de kwetsbare houten poort dat toegang gaf tot zijn appartement. Wat ook de reden mag zijn geweest dat ze weer vertrokken, wel kwam er iemand een aantal maanden later terug, die een briefje op de keukentafel achterliet: "Beschouw jezelf als dood". Het was de bedoeling om het woord "dood aan" op de brievenbus te krabbelen, maar tragisch-komisch werd het verkeerd gespeld in het Frans (*mor a Bennoune*). De wereld ziet er heel anders uit als je eenmaal "dood aan" voor je naam hebt zien staan.

Vervolgens zouden de Algerijnse fundamentalisten de naam van Mahfoud Bennoune toevoegen aan dodenlijsten, die weer werden opgehangen in door extremisten gecontroleerde moskeeën in Algiers, samen met de namen van zo vele andere journalisten, intellectuelen, vakbondsleden en vrouwenrechtenactivisten. Zij zouden meer van mijn vaders collega's, zijn vrienden en familie en maar liefst tweehonderdduizend Algerijnen vermoorden, in de periode die bekend zou worden als 'het donkere decennium'. Het maakt niet uit hoe vreselijk de dingen werden, de internationale gemeenschap negeerde grotendeels deze gebeurtenissen. Net zoals de lokale politie, die onze dringende oproepen in juni 1993 niet zou beantwoorden, zou de wereld al die slachtoffers aan hun lot overlaten.

Tot slot zou mijn vader, zoon van een Algerijnse boer die professor was geworden en zijn hele leven had doorgebracht met de opbouw van het nieuwe land, worden gedwongen om zijn appartement te ontvluchten en geen les meer te geven aan de universiteit. Het leven in Algerije zoals we dat hadden gekend tijdens mijn regelmatige bezoeken, in een gewoon appartement in een toen rustige buitenwijk van Algiers, was voorbij.

Eet, bid, haat

Het land van mijn vader liet me in die grimmige jaren negentig van de vorige eeuw zien dat die gevoerde strijd tegen extremisme in samenlevingen met een moslimmeerderheid, één van de meest belangrijke, en genegeerde, mensenrechtenstrijd in de wereld is. Dit blijft na twintig jaar nog steeds waar. In dit boek zal ik zoveel mogelijk antifundamentalistische initiatieven beschrij-

ven als ik kan en de verhalen vertellen van de mensen die hierbij betrokken zijn, omdat ze het verdienen bekend te worden en te worden herinnerd.

Dit is een zeer persoonlijk verslag van mijn wereldwijde omzwervingen, op allerlei plaatsen, om deze mondelinge verhalen vast te leggen. Soms grapte ik dat ik schreef: *Eet, Bid, Haat*. Of misschien wel: *Vast, Bid, Haat*.

Ik hoop dat de lezers meegaan op mijn reis en het landschap door mijn ogen bezien. Mijn perspectief, dat van een seculier persoon met een islamitische achtergrond, bezorgd over zowel het toenemende fundamentalisme en de toenemende discriminatie van moslims, wordt zelden gehoord in het Westen. In het tijdperk na 11 september wordt dit omstreden onderwerp vaak alleen gezien als rechtse of linkse versies van de zogenaamde botsing van beschavingen; een aantal paradigma's die ik verwerp. Voor mij zijn de botsingen *binnen* beschavingen, zoals die overal tussen fundamentalisten en hun tegenstanders plaatsvinden, veel meer bepalend vandaag.

Hoewel het schrijven over moslimfundamentalisme in deze tijd voor een Amerikaans publiek voelt als dansen in een mijneveld, heb ik besloten het toch te doen, gezien het feit dat wat ik tegenkom slechts een metaforisch mijneveld is, terwijl veel van de mensen die u in dit boek zult ontmoeten geconfronteerd worden met de werkelijkheid en zich voortdurend uitspreken. Ze zingen en dansen en schrijven en maken grappen en ontbloten hun hoofd en laten hun geest spreken en claimen gelijkheid en het recht om zichzelf te zijn wanneer al deze dingen verboden zijn volgens de fundamentalisten, soms op straffe van de dood. Ik denk aan een Pakistaanse vrouw die ik interviewde in december 2010, die met veel moed, zittend op een drukke plek in de buurt waar een bom van militanten twee weken eerder tot ontploffing was gebracht, me aankeek en zei: "Zelf ben ik een atheïst." Ze stopt daar niet. "In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw kon ik vrij en in het openbaar zeggen: 'Ik ben een atheïst'. Durf ik het vandaag te zeggen? Ik zou worden gedood." Maar hier zei ze het toch in het openbaar, zonder zachter te gaan praten.

Dit doet me denken aan de bedreiging aan het adres van mijn vader in de jaren negentig van de vorige eeuw, toen hij een boek zou schrijven met de titel *Waarom ik een afvallige werd*. Als een bezorgde dochter, probeerde ik hem steeds daar van af te brengen. Natuurlijk had hij gelijk door degenen aan de tand te voelen die hem en zo vele anderen hadden uitgesloten van de cultuur van hun geboorteland, omdat ze zouden durven te denken en vrijuit te spreken. Ondanks bommengooiers en moordenaars, bleven zowel Mahfoud Bennoune en de Pakistaanse atheïste zich openlijk uitspreken over het fundamentalisme; of de wereld nu wel of niet wilde luisteren.

Zoals u zult zien, staan ze niet alleen, hoewel ze zich soms alleen voelden, gezien de onverschilligheid van zo velen die hun bondgenoten zouden moeten zijn. Algerijns psycholoog en vrouwenrechtenadvocaat Cherifa

Bouatta zegt dat men nog steeds erg boos is op linkse mensenrechtenadvocaten, die de bondgenoten van progressieve antimoslimfundamentalisten hadden kunnen zijn, maar het niet waren. "Niemand zei: 'Wij zijn met jullie'."

Zelfs als ik hoop om mensen zoals zij meer steun te geven, ben ik me er ook van bewust dat ik dit boek schrijf, over mensen met een islamitische achtergrond die vechten tegen fundamentalisme in moeilijke tijden. Zwitserland heeft minaretten verboden. President Obama is vals beschuldigd een moslim te zijn, wat op een of andere manier een strafbaar feit is geworden. Afgelegen Amerikaanse staten maken zich gereed om besluiten te nemen tegen de toepassing van de 'shariawetgeving', in plaatsen zoals Oklahoma, waar dit ongeveer net zo waarschijnlijk is als het toekomstige gebruik van de Talmoed in Saudi-Arabië. Bovendien nemen ze deze wetten aan voor heel andere redenen dan de kritiek die ik heb op wat de sharia wordt genoemd.

Dit boek rechtvaardigt op geen enkele manier discriminatie tegen moslims of onrechtmatig geweld tegen wie dan ook, inclusief vermeende moslimfundamentalisten of degenen die daarmee verward worden. Het is geen excuus voor de oorlog in Irak of waterboarding. Het biedt geen steun aan rechtse anti-moslimdemagogen (de Pamela Geller's van deze wereld) of de supporters van het beleid van de Israëliische regering of George W. Bush, hoewel sommige critici ongetwijfeld kunnen beweren dat dit het geval is. Kritiek op moslimfundamentalisten wordt ten onrechte gelijkgesteld aan steun voor acties van westerse regeringen, die beweren hun tegenstanders te zijn. Dit is gewoon niet juist en het gaat volledig voorbij aan het feit dat niet alles over het Westen gaat.

Evenmin, zoals iedereen nu weet, is het probleem niet verdwenen in de revolutionaire euforie van 2011. In feite is het erger geworden, omdat islamitische verkiezingsoverwinningen nu kriskras door Noord-Afrika, van Cairo tot Casablanca, zijn behaald. Op 23 oktober 2011 kozen Tunesiërs negenentachtig leden van de fundamentalistische partij Ennahda voor hun 217 tellende constitutionele vergadering (Constituent Assembly), het orgaan dat belast is met het opstellen van de nieuwe grondwet van het land. Dit gebeurde op dezelfde dag dat in het buurland Libië de 'sharia' werd ingevoerd en het verbod op polygamie werd ingetrokken. Ondertussen, in het revolutionaire Egypte, hebben fundamentalistische partijen 75 procent van de zetels opgeëist in het parlement en zelfs het presidentschap. De nieuwe Egyptische grondwet die ze hebben opgesteld ondermijnt godsdienstvrijheid, eist dat het gezinsleven is 'gebaseerd op religie', bevat straf op het beledigen van de Profeet en kan de basis vormen van een te creëren islamitische republiek aan de Nijl. In deze omgeving zijn sommige nieuwe overheersende mullahs² pleitbezorger van genitale verminking van vrouwen, polygamie en theocratie. Salafistisch geweld en toenemende druk op vrouwen en vrijdenkers versnelt ongecontroleerd. Noord-Afrikanen noemen deze regionale dynamiek 'De

groene golf, de kleur die in deze regio geassocieerd wordt met de politieke partijen van de islamisten. Het betekent niet veel goeds voor seculieren, liberalen, linkse politici, kunstenaars, vrouwen en homoseksuelen in deze landen aan wie de krachten van deze golf al aan het trekken zijn.

Toen de Amerikaanse ambassadeur Christopher Stevens, die van Noord-Afrika hield, werd gedood door Al Qaeda in Benghazi, Libië, op 11 september 2012, samen met tien Libiërs die het consulaat moesten beschermen, leek het dat de jihadisten elke hoop op een andere toekomst voor deze regio met hun wilden doden. Veel Libiërs huilden om 'Chris', zoals ze hem noemden, maar ook om het Libië van hun dromen, waarvan zij vreesden dat dit nu gestikt was. De opvallende hysterische beelden die volgden, in gang gezet door fundamentalisten van Indonesië tot Sudan, als verontwaardiging over een zogenaamde film die niemand in de Verenigde Staten en in de islamitische wereld had gezien., suggereert dat de plaats, die ik niet 'de islamitische wereld' probeer te noemen, nu onmiddellijk kwetsbaar is voor fundamentalistische manipulatie. Aangezien fundamentalisten ongeveer twee weken eerder zelf verschillende islamitische heilige plaatsen in Libië ontheiligd hadden, niet in overeenstemming met hun eigen dogma's, lokte dit nauwelijks een protest uit en was het moeilijk om hun gevoeligheden serieus te nemen, hoe verschrikkelijk ook de film de *Innocence of Muslims* was.³

Het was een botsing van rechtervleugels; geen botsing van beschavingen. Daar waar ik woon belden sommigen hun congreslid, om te weten te komen of we ergens gingen binnenvallen, terwijl in sommige Arabische straten al iets met het woord 'Amerikaan' een passend doel leek te worden. De American Cooperative School van Tunis, die grotendeels kinderen opleidt van het personeel van de African Development Bank, werd in brand gestoken.⁴ Zoals gebruikelijk gingen veel van onze commentatoren de fout in. Op *Fox News* suggereerde iemand dat 'de moslims' ons hadden aangevallen, terwijl op CNN een ander op een sympathieke manier probeerde uit te leggen dat moslims eenvoudigweg te gevoelig zijn om elke belediging te tolereren van hun Profeet en niet in staat zijn om westerse opvattingen over vrijheid van meningsuiting te begrijpen. De vraag van sommige Amerikaanse commentatoren was dan ook: "Waarom spreken de moslims zich niet uit?". Maar bijna niemand luisterde naar degenen die dat wel deden.

Aan verstandige, zelfkritische stemmen die zich meer bezighielden met de verantwoordelijkheid van moslims dan de mensen die protesteerden tegen de film *Innocence of Muslims*, werd zelden aandacht geschonken. Zoals die van de imam van de Al Badr Moskee in Algiers, die zijn gemeente in krachtige bewoordingen aanmoedigde niet te protesteren tegen de film: De Amerikanen maken een film tegen de islam. Wie kan het wat schelen? Het is aan ons om films te maken om onze religie te verdedigen . . . Niemand van ons gedraagt zich op een beschaafde manier. En achteraf klagen we over een film

die in het buitenland gemaakt is.⁵ De Algerijnse schrijver Yasmina Khadra, die zegt dat de verontwaardiging van moslims ideologisch werd uitgebuit, drong er bij de moslims op aan om zich niet te laten manipuleren of te reageren met geweld. Wat we moeten bewijzen aan de wereld, moeten we bewijzen met arbeid, talent en ambitie.⁶

Het probleem is natuurlijk niet uniek voor de Maghreb. West-Afrika, in het noorden van Mali, werd Al Qaeda in 2012, met de heersende jihadistische groepen zoals Ansar Dine (Beschermers van het geloof) die eeuwenoude islamitische heilige plaatsen in Timboektoe vernietigden, dat provocaties aanwakkerde zoals zielige pogingen van de koranverbrandingen van Terry Jones.⁷ Naar verluidt schreeuwden de jonge militanten "*Allahu Akbar*" (God is groot) op het moment dat ze inhakten op de restanten van Soefi heiligen. In oktober 2012 toonde verslagen die waren opgedoken bij de Verenigde Naties, dat islamitische groeperingen bezig zouden zijn met "het opstellen van lijsten van ongehuwde moeders," hetgeen suggereerde dat deze vrouwen slachtoffer konden worden van steniging of geseling.⁸ De hoofdaanklager van het Internationaal Strafhof, Fatou Bensouda, zelf iemand met een islamitische achtergrond, hekeldde de acties van Ansar Dine als mogelijke oorlogsmisdaden.⁹ Een Malinese academicus noemt zijn land de "proeftuin" van de strategie van Al-Qaeda voor de regio.¹⁰ Totdat Franse, Afrikaanse en Malinese troepen tussenbeide komen in januari 2013, reisden naar verluid Afghaanse, Pakistaanse en Algerijnse jihadisten naar deze veilige haven, terwijl de internationale gemeenschap toekeek.¹¹ Ondertussen protesteerden delen van de ongewapende lokale bevolking regelmatig, onder weinig internationale belangstelling.

In Afghanistan winnen de Taliban weer terrein, ondanks de haat jegens hen, die wordt gevoeld onder grote delen van de bevolking. Zij zijn weer begonnen met het opzettelijke doden van vrouwen, zoals blijkt uit het filmen van het doodschietsen met een machinegeweer van een tweeëntwintigjarige vrouw, genaamd Najiba, onder het geluid van recitaties uit de Koran eind juni 2012, en het ombrengen van Hanifa Safi, regionaal hoofd voor vrouwenzaken in het oosten van de provincie Laghman, door een autobom in juli 2012, waarvoor zeer waarschijnlijk de Taliban verantwoordelijk is.¹² Tijdens de eerste maanden van 2012, totdat de Taliban de gesprekken afbrak, onderhandelden de Verenigde Staten gretig met deze macht, die ooit genderverdeling oplegde en niet heeft afgezworen. Zoals Hanifa Safi gezegd heeft tegen de *Christian Science Monitor*, een jaar voordat ze werd vermoord: "Als de buitenlanders gaan, dan zetten ze ons in de muil van een leeuw."¹³ De Carnegie Endowment for International Peace, een organisatie die zich inzet voor vrede, die in een rapport niet één keer het woord vrouwen gebruikt, voorspelde koeltjes dat de Taliban Afghanistan opnieuw zal innemen in 2014,¹⁴ terwijl de vredesbeweging onophoudelijk lobbyt om een einde te maken aan de inter-

nationale acties tegen de Taliban, die zelfs iedereen verzekeren die het maar wil horen, zoals de campagne van 2 miljoen 'Friends for Peace in Afghanistan' ('Vrienden voor Vrede') in Afghanistan, dat er geen extremisten in het land zijn.¹⁵

In het naburige Pakistan, is het opstaan tegen het voortwoekerende fundamentalisme een levensgevaarlijke onderneming geworden. Zarteef Afridi, een Pakistaanse schooldirecteur in Jamrud, die campagne voerde voor stemrecht voor vrouwen van diverse stammen en stamoudsten mobiliseerde in de strijd tegen het terrorisme, werd neergeschoten toen hij naar zijn school liep op 8 december 2011.¹⁶ Zoals zijn vriend Salman Rashid over hem schreef: "niet één van de jongens die onder[zijn] voorgedij was . . . ging deelnemen aan de zogenaamde heilige oorlog. . . . Hij stond voor de bevrijding van de menselijke ziel door middel van onderwijs en verlichting."¹⁷

Zelfs kinderen zijn niet immuun. Op 9 oktober 2012 werd de nu beroemde vijftienjarige Malala Yousafzai, die in 2009 in angst had geblogd over haar uitsluiting van school door de Taliban, in het hoofd geschoten door diezelfde groep op weg naar huis van een school in de Swat-vallei. Terwijl ze in het ziekenhuis lag en men voor haar leven vocht, zei een woordvoerder van Tehreek-i-Taliban Pakistan dat ze opnieuw een doelwit zou zijn als ze zou overleven, "omdat ze een 'seculier-georiënteerde dame is'.¹⁸ "Wie de Taliban bekritiseert zal hetzelfde lot ondergaan", aldus de woordvoerder.¹⁹ De Human Rights Commission of Pakistan (de Commissie voor mensenrechten van Pakistan) beschimpte de misdaad in ondubbelzinnige bewoordingen en eiste een dringende reactie. "Woorden schieten te kort om een veroordeling uit te spreken. Dit is een nieuw dieptepunt, zelfs voor de Taliban. . . . Het is ook een waarschuwing, als dat nog nodig was, voor degenen die denken de extremisten te kunnen kalmeren. . . . Alle betrokken burgers. . . moeten hun minachting voor de blinde haat, waar de Taliban voor staat, laten zien in woord en daad." Wat anders dan blinde haat kon hen bewegen tot de moord op medewerkers in de gezondheidszorg die stredden tegen polio die islamitische kinderen kunnen verlammen, zoals ze herhaaldelijk in 2012 deden?

Ondertussen blijven Saoedi-Arabië, Sudan en Iran staatsvormen gebruiken om extremisme te legitimeren als de wet van het land en deze rampzalige modellen exporteren. Qatar voegt zich nu bij hen, door het bevorderen van het fundamentalisme in de regio's met geld en mediaondersteuning.²⁰ Van de Sahel tot aan de Kaukasus, versmalt een sluipende "islamisering" de sociale ruimte, valt rechten van vrouwen aan en verandert de levensstijl. Overall, van Montreal tot Dearborn, Parijs, Grozny Oost-Jeruzalem, staan vrouwen in islamitische landen onder druk om steeds meer van hun huid, hun haar, hun wezen te bedekken. Om te verdwijnen. De louter fysieke uiting van hun bestaan is nu een provocatie geworden. Na de Olympische Zomerspelen van 2012 in Londen gebruikten Tunesische fundamentalisten social

media om de eerste Tunesische vrouw die ooit een medaille won, Habiba Ghribi, te ontdoen van haar staatsburgerschap, omdat ze een 'naakte, schaamteloze vrouw' zou zijn.²¹ (Ze liep in dezelfde korte broek en topje die vandaag de dag door de meeste vrouwelijke atleten worden gedragen.)

In een dergelijke wereldwijde omgeving, moet men zich uitspreken tegen moslimfundamentalisten, in het belang van de fundamentele rechten van de mens. Het is een morele verplichting. Maar, zoals in de Verenigde Staten gebeurt, moet men ook proberen om dit op een manier te doen die niet zal worden gekaapt door mensen met een anti-islam agenda.

Islam en islamisme zijn niet hetzelfde. De vier extra letters maken een groot verschil. Een vrome gelovige heeft niets te maken met de politieke islam. De overgrote meerderheid van de moslims zijn geen fundamentalisten, alhoewel er natuurlijk te veel zijn. Het doel van dit boek is om de woorden opnieuw te delen van degenen die in feite het meeste doen om discriminatie van moslims uit te bannen. Gelovigen, agnostici, vrijdenkers of atheïsten doen dat door enkele van de 'grootste waarden' uit de islamitische tradities te vertegenwoordigen: barmhartigheid, mededogen, vrede, verdraagzaamheid, onderwijs, creativiteit en openheid. Zij doen dit niet door clichés over "de islam als godsdienst van vrede", maar in veel gevallen door hun leven op het spel te zetten om fundamentalisme te bestrijden.

De lange reis van de 'afvallige' dochter

Aangezien rondom dit onderwerp betrokkenheid zo intens is en wantrouwen wijdverbreid, weet ik dat sommigen mijn methoden en motieven in twijfel zullen trekken. Nu ik heb uitgelegd waarom ik dit boek geschreven heb, laat me nu openhartig zijn over hoe het is geschreven. Ik nam twee semesters verlof voor onderzoek, verzamelde vantevoren aanvullende informatie en reisde de wereld rond om met mensen in landen met een grote moslimpopulatie of in de diaspora van de moslimswereld te praten over hun ervaringen met fundamentalisme. Regelmatig stak ik de oceaan over met mijn laptop, een digitaal opname-apparaat en een stapel notitieboekjes. Ik deed zoveel mogelijk met het geld en de tijd die mij ter beschikking stond, alhoewel ik de eerste zal zijn die toegeeft dat er meer plaatsen zijn waar ik niet naartoe ging, maar wel naartoe had moeten gaan en mensen die ik wel wilde interviewen, maar niet kon interviewen. Ik verzamelde genoeg materiaal voor meerdere boeken en ik betreur het dat ik veel weg moest laten van wat ik hoorde.

In een serie van acht reizen tussen september 2010 en december 2012 bezocht ik, in chronologische volgorde, Frankrijk, Algerije (vijfmaal), Niger, Pakistan, Turkije (kort), Rusland (om mensen te interviewen uit Azerbeidzjan, Tsjetsjenië, Dagestan, Tajikistan, en Tatarstan), Palestina / Israël,

Egypte (van na de revolutie) en Tunesië (tweemaal), Senegal (waar ik ook vrouwen interviewde uit Gambia en Nigeria), Afghanistan, Canada en Mali. Ik ontmoette Somalische en Iraanse vluchtelingen in zowel de Verenigde Staten als in Europa. Ik skypte met vrouwenactivisten in Saoedi-Arabië en Sudan en raadpleegde bezoekers uit Irak, Turkije en Maleisië. Verder had ik ook een aantal relevante interviews met mensen met een islamitische achtergrond, in wel erg verschillende plaatsen, zoals Fuji en Frankrijk.

Gezien de geografische reikwijdte, tracht ik niet de situatie te relateren aan één van de landen die ik bezocht. Bovendien als mensenrechtenadvocaat ben ik me bewust van de sterke en zwakke punten van het gebruik van getuigenverklaringen uit de eerste hand. Ik heb geprobeerd om deze te verifiëren waar nodig en mogelijk was. Verder, net als bij veel rapporten over mensenrechten, geef ik door wat mensen mij verteld hebben, waar ik een goede reden heb om ze te geloven en wat ikzelf waargenomen heb.

Een zorg die ik had, gezien mijn opzet en route, was dat ik de logica van fundamentalisme zou achtervolgen alsof er een monolithische *umma* ('gemeenschap') van moslims zou bestaan, waarbij 1.5 miljard mensen simpelweg allemaal moslims zijn. Ik wil niet ofwel de *umma* van de fundamentalistische wereld of de *umma* zoals die er volgens het Westen uitziet bevestigen. Terwijl sommige dingen mij het grootse gedeelte van de weg volgden, zoals de oproep tot gebed (*ithan*), de richting die iemand kiest om te bidden, moskeeën, een gevoel van gastvrijheid en de uitdaging van het fundamentalisme, was elke plaats waar ik kwam uniek en de mensen die ik interviewde enorm divers. Ze waren net zo verschillend als ze gelijk waren, net zoals men zou verwachten bij een reis naar de Filippijnen en Italië, omdat beide landen een grote christelijke meerderheid kennen. In feite zijn deze mensen het niet in alles met elkaar eens, noch dat alle standpunten die zij uitdrukken (in het bijzonder mijn eigen) mogen worden toegeschreven aan een van hen.

Rekeninghoudend met een dergelijke diversiteit, heb ik geprobeerd voorzichtig te zijn hoe ik de mensen beschrijf die ik ontmoet heb. De laatste tijd noemen we iedereen moslim, of ze nu wel of niet praktiserend zijn. Moslims bestaan niet als metafoor, om voor niet-moslims de monolithische 'ander' te zijn. Ze kennen hun eigen diversiteit. 'De moslimwereld' is de nutteloze term die tegenwoordig gebruikt wordt om eenduidig veel plaatsen te beschrijven die ik bezocht heb. Het zou mijn leven makkelijker maken om die term te gebruiken, omdat iedereen denk ik weet wat het betekent, maar dat is precies wat mij zorgen baart. In feite kunnen mensen die die veronderstelde 'wereld' bewonen, een hele reeks van relaties hebben met de islam. Zij kunnen wel of niet praktiserend zijn, zij kunnen geloven of niet, zij kunnen ervan uitgaan dat dit een belangrijk onderdeel van hun identiteit is of niet, net als mensen die geboren zijn binnen andere religieuze tradities. Zij zijn

burgers, ze hebben families, hebben een etnische achtergrond, zijn lid van een sociale klasse, enzovoort, en ieder van hun mag worden beoordeeld.

Daarom heb ik gekozen om de meer omslachtige termen *samenlevingen met een moslimmeerderheid* en *mensen met een islamitische achtergrond* te gebruiken. Ik weet dat deze zinnen minder netjes zijn, maar dat is het punt. Dit laat meer ruimte voor de verwarde, geleefde werkelijkheid, die ik herhaaldelijk heb waargenomen tijdens deze lange, avontuurlijke reis.

De mensen die ik tegenkwam waren, op zijn zachtst gezegd, van diverse pluimage. Ik ontmoette journalisten, schrijvers, artsen, verpleegkundigen, advocaten (veel advocaten!), psychologen, concertpromotors, tv-producenten, tv-presentatoren, vakbonden, werknemers, bestuurders, dansers, dichters, academici, studenten, museumdirecteuren, imams (en hun dochters), vrouwenrechtenactivisten, huisvrouwen, grootmoeders, activisten voor seksuele rechten, activisten in een rolstoel, ondernemers, leden van de Moslimbroederschap en de Ennahda-beweging, sjeiks, bloggers, politici, filmmakers, kunstenaars, ex-gedetineerden, ex-gijzelaars, slachtoffers van terrorisme, rechters, leraren, scholieren, welzijnswerkers, jonge en oude revolutionairen, mensen die in het midden van een interview gebeden opzegden en anderen die wijn dronken toen ik ze ontmoette op de verjaardag van de Profeet Mohammed.

Ik bevroor in Rusland tijdens een ontmoeting met Tjetsjeense mannen, lag te stikken van de hitte toen ik in Senegal Nigeriaanse en Gambiaanse vrouwen ontmoette en kreeg een culturele whiplash toen ik via Antalya van Karachi naar Moskou reisde of van Algiers naar Lahore via Londen. Ik volgde een route die ik nooit meer opnieuw zal beleven. Ik bracht oudejaarsnacht door op een Palestijns feest in Oost-Jeruzalem op een dansvloer met zowel een vrouw met een hoofddoek als de kerstman en vervolgens toostte ik met alle mensen die ik ontmoet had op de heuvel boven de Haram al-Sharif, voor de islam de op twee-na heiligste plaats. Ik ging naar de buurt van Mohamed Bouazizi, die een bescheiden Tunesische jeugd had meegemaakt, waar de man zich in brand stak en daarmee een regionale revolutie lanceerde; naar cafés in Cairo gevuld met vrouwen die vrijelijk waterpijp rookten en internetcafés vol met jongeren die al skypend op zoek waren naar de liefde. Ik had dagen die begonnen in de oude stad van Hebron, waar ik de vernieling van Palestijnse huizen en bedrijven door een Joodse kolonist waarnam en eindigde in een bistro in Tel Aviv, waar ik sprak met progressieve Israëliëse feministen. In Algerije dronk ik wodka met bewoners in de sloppenwijken van Bab el Oued en keek naar vrouwelijke demonstranten die door politieagenten van het trottoir van het 1 Mei Plein werden verwijderd. In Afghanistan zag ik een aantal onder het toezien van de lijfwachten van de geïnterviewden. Ik zag kleine meisjes blootshoofds zingen op het podium in Pakistan en zag Tunesische vrouwen stembiljetten tellen.

Ik stond in een stadion in Kabul, de locatie voor stenigingen van de Taliban, waar ik nog steeds de onverdoofde pijn in de lucht kon voelen en ik stond ook in het post-revolutionaire Tahrirplein, waar een liberale imam eenheid tussen christenen en moslims predikte en ik kon nog steeds de hoop voelen. Ik luisterde naar Cheikh Imam gezongen door jonge Tunesiërs, Leonard Cohen gezongen door jonge Pakistanen en Nusrat Fateh Ali Khan op mijn iPod. Ik ontmoette mensen in strakke jeans, laag uitgesneden topjes, plattelandskleding, westerse kleding, pakken, gondouras, djellabas, boubous, boerka's, minirokjes, sari's, shalwar kameezen, hoofddoeken, jilbabs en chadors. Ze vereerden me met hun tijd en vertrouwen. Het was een onbeschrijflijke pelgrimstocht waar ik nooit helemaal van thuis zal komen.

Een andere vorm van diversiteit die ik tegenkwam onder de mensen die ik ontmoette was een wirwar van talen; verschillende dialecten van het Arabisch, Tamazight, Hausa en Zarma / Songhai, Bamanankan, Urdu, Russisch, Wolof, Dari, Perzisch, Pashto, Somalisch en Frans, om er gewoon een paar te noemen. Veel van de interviews werden gedaan met behulp van een tweede taal of vertalers. Soms vertaalde ik zelf. Ik maakte ook uittreksels van interviews en bewerkte ze voor de leesbaarheid en soms om veiligheidsredenen. Ik handelde te goeder trouw om zoveel mogelijk in de geest van de oorspronkelijke gesprekken te blijven, zelfs door al deze filters. Ik kan niet voor ieder van de interviewden spreken, maar ik zal mijn best doen om te vertellen wat ik hoorde dat ze me vertelden.

Hoewel de mensen die ik sprak allen verschillend waren, beperkte opkomend moslimfundamentalisme hun leven op de plaats waar ze leefden. Over het algemeen waren ze bang dat het misschien erger zal gaan worden, voordat het beter zal worden. Voortdurend werd ik herinnerd aan de woorden van een jonge vrouwelijke journalist, die in Algerije in 1994 tegen mij zei, toen de wreedheid van het gewapende fundamentalisme het land in zijn greep had: "Ik geloof dat andere mensen vroeger werd verteld dat het kwaad en de angst voorbij zouden gaan. Voor zover ik weet, is het niet voorbij gegaan. Het werd nog erger. Ik denk dat het nog erger wordt, tenzij iemand ons hoort."²² Dat was de gedachte die me inspireerde om door te gaan.

De Iraanse socioloog Chahla Chafiq zou me vertellen, dat "er een politieke oorlog is die moslims van elkaar scheidt". Dit boek gaat over de mensen aan de ene kant van die "politieke oorlog"; de mensen die je vermoedelijk nog niet gehoord hebt. Ze zijn politiek divers, afkomstig uit het midden, alsmede uit liberale en linkse stromingen. Chafiq's metaforische "politieke oorlog", waarin ze nu zitten, is voornamelijk geen oorlog in de letterlijke zin. Het is echter een lange, doordringende en soms gewelddadige strijd (de overgrote meerderheid van het geweld is aan de fundamentalistische kant), en die bepalen het lot van meer dan een miljard mensen over de hele wereld. Aan de antifundamentalistische kant, bestaat de "oorlog" grotendeels uit politieke

oppositie; aan de fundamentalistische kant wordt die vaak gevoerd met allerlei middelen; van doodsbedreigingen tot aan onthoofdingen.

Degenen die ik ontmoette waren betrokken bij vreedzaam verzet tegen extremisme en hun inspanningen vormen een veel betere manier om dat te verslaan, dan door het fenomeen dat voorheen bekend stond als de 'War on Terror'. Ik betwist niet dat het gebruik van geweld soms noodzakelijk is om een aantal uitingen van gewapende salafistische jihadisme te bestrijden. Te veel westerse liberalen en linkse politici herkennen dit niet. Maar om dit vooral als als een letterlijke oorlog te zien, vooral een zonder regels, zoals vele rechtse politici hebben gedaan, heeft meer kwaad dan goed gedaan. Eigenlijk is het het luisteren naar de zorgen en kijken naar de vooruitzichten van deze personen en hun vertegenwoordiger, dat ons zou moeten dwingen om volstrekt anders aan te kijken tegen de bestrijding van jihadistisch terrorisme.

Maar uiteindelijk is het moslimfundamentalisme in wezen niet een vraag over veiligheid voor westerlingen. In de kern is het een fundamentele vraag over mensenrechten voor honderden miljoenen mensen die in landen wonen met een moslimmeerderheid en volkeren over de hele wereld. In Algiers vertelt Cherifa Bouatta me dat het moslimfundamentalisme "een dodelijke ideologie is die staat tegenover keuzevrijheid, hoop, verandering en de mensheid. Het staat voor het uiteenvallen van onze landen". De Frans-Algerijnse maatschappelijk werker Mimouna Hadjam wil westerlingen aan het volgende herinneren: "islamisme is een gevaar voor de moslimbevolking. Het is een gevaar voor ons."

Wat is moslimfundamentalisme?

Zelfs de woorden die ik gebruik zijn beladen. Ik geef de voorkeur aan het woord moslimfundamentalisme, in plaats van de alternatieven islamisme en radicalisme, hoewel ik ze zo nu en dan zal gebruiken voor de afwisseling of in citaten. De reden dat ik de voorkeur geef aan het woord fundamentalisme, is dat het van toepassing is over de grenzen van religies heen, binnen alle grote religieuze tradities wereldwijd; niet alleen de islam, maar ook het christendom, hindoeïsme, jodendom en andere. Deze bewegingen worden steeds krachtiger en vormen een verscheidenheid aan mensenrechtenproblemen. Moslimfundamentalisme heeft ook zijn eigen specifieke kenmerken. Het is een van het meest echt grensoverschrijdend fundamentalisme, te herkennen aan de alomtegenwoordigheid van zijn aanhangers en het fijnmazige netwerk en het bereik van haatzaaiende gewapende groepen.

Marieme Hélie-Lucas, een Algerijnse socioloog die het netwerk van Women Living Under Muslim Laws (WLUML) heeft opgericht, heeft fundamentalisme in het algemeen gedefinieerd als "politieke bewegingen van ex-

treem-rechts, die in een context van globalisering. . . religie manipuleert. . . om hun politieke doelen te bereiken".²³ Door op deze manier het fenomeen te begrijpen, onderstreept het het feit dat deze bewegingen in de eerste plaats eerder politiek dan spiritueel zijn. Ook Chahla Chafiq vertelde me dat ze de term islamisme gebruikt om een islam te beschrijven die religie ideologiseert om daarmee een totalitair politiek platform te creëren. Dit is niet inherent aan een moslimaanpak of waar samenlevingen met een moslimmeerderheid zich van nature op richten. Er zijn vele andere vormen van de islam, zoals dit boek aangeeft.

Sommige westerse waarnemers zien moslimfundamentalisten als stoere vertegenwoordigers van de lokale opstand tegen de wereld, de Jihad versus het McWorld scenario. Dat is niet vaak hoe zij het ter plekke zien. Vrouwen in Niger klaagden bitter tegen mij dat fundamentalisten probeerden de wonderschone kleurrijke lokale klederdracht, de boubou, te vervangen door strenge sluiers die door sommigen worden gedragen op het Arabisch Schiereiland, om de Afrikaanse manier om de islam te beleven te ontdoen van Afrika. De Marokkaanse antropoloog Hassan Rachik had deze dynamiek uitgelegd toen hij schreef dat samenlevingen met een moslimmeerderheid momenteel geconfronteerd worden met twee vormen van globalisering: "westerse globalisering" en "islamitische globalisering". Hiermee bedoelde hij de grensoverschrijdende islamitische fundamentalistische netwerken en ideologie.²⁴ Met andere woorden, Jihad is McWorld, maar een andere versie hiervan.

Sommigen van de degenen die ik zou gaan ontmoeten wilden nog andere aspecten van fundamentalisme benadrukken, de manier waarop het absolutisme omarmt wordt en men weigert het bevragen van geloofszaken te accepteren. Het ontkent de mogelijkheid van interpretatie en herinterpretatie, zelfs terwijl zijn eigen aanhangers zich met beide bezighouden. Zoals een Iraanse advocaat, nog steeds werkzaam in Teheran, me zou vertellen: fundamentalisme "zegt het is de islam en je kunt er niet aan twijfelen". In Algerije zou een deskundige moslimfundamentalisme voor mij beschrijven als zijnde gebaseerd op "absolute waarheid" en het idee dat het sociale model "het enige is dat kan bestaan".

Deze ideologieën en bewegingen die ik karakteriseer als 'fundamentalistisch' zijn gevarieerd en ik wil voorkomen dat ze samenvallen. Ik plaats ze langs de rechterkant van het bredere politieke spectrum, tussen mensen met een islamitische achtergrond die, ik blijf het herhalen deze dagen, net zo politiek divers zijn als ieder ander. De mensen die we moslims noemen hebben niet allemaal dezelfde politieke ideeën. Dit geldt ook voor de mensen die ik moslimfundamentalisten noem.

Er is echter geen twijfel dat er aanzienlijke raakvlakken onder de fundamentalisten zijn. Zij geloven in het opleggen van "Gods wet", iets dat

sharia heet, voor moslims overal ter wereld (eerder hun versie, dan van anderen) en in het vormen van wat zij islamitische staten of gedisciplineerd gemeenschappen achten in de diaspora, geregeerd door deze wetten. Ik geef de voorkeur aan het begrip "islamitische wetten" in plaats van "sharia" omdat, zoals het netwerk van Women Living Under Muslim Laws beweert, deze term "bewust de diversiteit van deze wetten weerspiegelt en. . . de mythe wegneemt van een monolithisch systeem van. . . de islamitische wet".²⁵

Buiten de wet, klagen fundamentalisten seculariseren aan en zoeken ze naar mogelijkheden om gepolitiseerde religie in alle aspecten van het dagelijks leven te brengen. Ze willen gedrag handhaven, veroordelen en veranderen, op basis van uiterlijk en gedrag van andere mensen met een islamistische achtergrond. Ze hebben de neiging om te streven naar forse beperkingen van vrouwenrechten, hoewel dit soms wordt voorgesteld in de rustgevende taal van bescherming en respect en het verschil. En ja, vrouwelijke fundamentalisten kunnen ook voor deze dingen pleiten, hun geslacht maakt hun houding niet progressiever dan dat Anita Bryant [noot vertaler: Amerikaanse anti-homoactiviste] was in de Verenigde Staten.

Om dan precies te zijn, wanneer ik de term moslimfundamentalisme gebruik, heb ik het over een reeks van politieke bewegingen met inbegrip van de internationale Moslimbroederschap, de daaraan verbonden Partij van Vrijheid en Rechtvaardigheid in Egypte, Hizb Ut-Tahrir, het voormalige Islamitisch Reddingsfront (FIS), de Jamaate-Islami, Ennahda en een steeds verder toenemende overvloed aan salafistische groeperingen. Ze hebben allemaal een keer geweld gebruikt of bepleit. Hun vlag wordt ook gedragen door of zich verontschuldigd voor of gedekt door sommige islamitische niet-gouvernementele organisaties in het Westen, zoals de Council on American Islamic Relations (CAIR), de Organisation Islamique de France, de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek, de Islamic Human Rights Commission, de Britse Moslimraad en CagePrisoners.

Soms nemen fundamentalistische ideeën bezit van onstoffelijk leven, buiten de bewegingen om die hen vooruit gaan. De meest kwaadaardige worden opgenomen in de sociale darm en vervolgens verspreid via televisie en radio, het internet, Facebook, YouTube, preken in moskeeën, van mond tot mond, door sociaal contact of zelfs door graffiti en worden wat een persoon die ik interviewde aangeduid als "diffuus fundamentalisme" en door een ander weer "genaturaliseerd" noemt.

Onzichtbaar in hun alomtegenwoordigheid, kunnen deze versies nog moeilijker bestreden worden en zijn vaak het meest succesvol in het veranderen van de manier waarop mensen denken dat ze hun dagelijks leven moeten leiden. Zoals eerder bij Amerikaans-christelijke uitzendingen, zijn radio en tv-talkshows in landen met een moslimmeerderheid nu vol van dit spul. Wie is een goede moslim en wie niet? Mensen kunnen inbellen en vragen

over welke vorm van sexuele omgang je kunt hebben met je echtgenoot, om nog steeds een goede moslim te zijn. Uitspraken over wat je kunt dragen om nog steeds een goede moslim te kunnen zijn. Zelfs chatruimtes op internet zijn gevuld met gesprekken over de vraag of Satan door de mond van een vrouw naar binnenkomt als ze een niqab draagt, maar haar mond niet afdekt met haar hand als ze moet geeuwen (ondanks het feit dat het doek van haar sluier haar mond afdekt). Een prachtige Arabische professor uit Egypte klaagde bij mij in 1995: "Ze hebben de mooie, esthetische godsdienst van mijn jeugd afgenomen en omgevormd tot een aantal lichaamsfuncties."

Naast het verspreide fundamentalisme, de islamitische politieke partijen en maatschappelijke organisaties waar ik hierboven naar verwezen heb, zal ik ook ingaan op de meer extreme militante salafistische gewapende bewegingen, zoals de verschillende groepen die voortgekomen zijn uit Al Qaeda, zoals de Gewapende Islamitische Groep, Ansar Dine en de Jemaah Islamiyah, evenals ironisch genoeg groepen als de Taliban (de studenten) en Al-Shabaab (de jeugd), die regelmatig hun naamgenoten hebben aangevallen. Ieder van hen bepleit systematisch het gebruik van geweld tegen burgers om aandacht te vragen voor hun agenda. Veel militante salafisten verwerpen ronduit de vier belangrijkste scholen van de islamitische juridische interpretatie. Hun ideologie is te vergelijken met het fascisme en zij vormen absoluut de ergste bedreiging voor de rechten van de mens.

Een ongelukkige dynamiek heeft zich ontwikkeld. Sommige van de fundamentalistische groepen die zeggen geen geweld te gebruiken, of in ieder geval niet tegen westerlingen, worden vandaag de dag aangemerkt als "gematigd" met betrekking tot deze militante salafistische groepen. Het is blijkbaar "gematigd" te mogen regeren door middel van religie en dat vrouwen niet echt gelijkheid nodig hebben. Dit etiket verbergt de manieren waarop dergelijke groeperingen vrijheid van godsdienst, de rechten van vrouwen en minderheden en de vitale scheiding van moskee en staat ernstig ondermijnen en zodoende de grond vruchtbaar maken voor hun meer extreme broeders.

Dergelijke figuurlijke witwaspraktijken worden zeer vernuftig ondersteund en er wordt gebruik van gemaakt door een aantal van deze "gematigde fundamentalisten" van wat "het dubbele discours", heet. In het Engels of het Frans worden voor internationaal gebruik verschillende dingen gezegd, of belangrijker, gedaan dan dichterbij huis. Bijvoorbeeld, Yusuf al-Qaradawi, de geestelijke leider van de Moslimbroederschap, vertelt tijdens een interview in juli 2004 op een Britse tv-station dat de islam 'geen oorlog tegen. . . homoseksuelen vereist,' terwijl op Al Jazeera Arabic hij naar homo's verwijst als "seksuele afvalligen" die een straf verdienen, variërend van steining tot van 'grote hoogte gegooid' te worden".²⁶ Na hevig protest bij de Amerikaanse ambassade in Cairo naar aanleiding van een haatvideo, van B-kwaliteit, getiteld *Innocence of Muslims* in september 2012, twitterde de

Moslimbroederschap op zijn Engelse account @Ikwanweb dat ze "opgelucht waren dat niemand van het Amerikaanse ambassadepersoneel in Cairo gewond was geraakt", maar daarentegen de Arabische versie van de partij prees in zijn berichten de demonstraties in schrille termen als: "Egyptische opstand voor de overwinning van de Profeet voor de Amerikaanse ambassade."²⁷

Hoewel het alleen maar eerlijk is om onderscheid te maken tussen groepen die zich openlijk inzetten voor een militaristische jihad om hun doelen te bereiken en degenen die zeggen dat ze het gebruik van geweld verafschuwen, is dergelijk geweld niet het enige probleem. De inhoudelijke agenda blijft zeer problematisch: zich inzetten voor manipulatie van de politiek door middel van godsdienst en de verschillende vormen van discriminatie; tegen vrouwen, tegen religieuze en seksuele minderheden. In het Westen is er een tendens om fundamentalisten die zich niet bezighouden met terrorisme tegen westerlingen als bondgenoten te zien tegen degenen die dat wel doen. Dit is rampzalig voor degenen in het veld die gedwongen worden te strijden tegen beide kampen.

Hoe sommige westerlingen houden van hun beminde, gematigde moslimfundamentalisten!

Hun "gematigde" Taliban, hun "gematigde" Moslimbroederschap en, het beste van alles, Ennahda. Vandaar dat de Carnegie Endowment een public relations tour sponsort voor vertegenwoordigers van de Egyptische Moslimbroederschap naar Washington DC, in april 2012, ter bevordering van het "gematigde" imago en schimmige gesprekken met medewerkers van president Obama.²⁸ Deze "islamisten" zien eruit zoals moslims verondersteld worden eruit te zien. Ze zeggen wat moslims worden verondersteld om te zeggen, maar met de scherpe randen ervan gehaald. Ze stellen geen pijnlijke vragen over de wereldwijde economie, zoals hun seculiere nationalistische en linkse tegenstanders. In plaats daarvan praten ze over God en "traditie". Het is allemaal erg handig en geruststellend. De wereld is overzichtelijk en begrijpelijk ingedeeld in categorieën. Een homoseksuele Arabier of een seculiere feministe met een islamitische achtergrond die beweert te passen in de categorie "menschelijkheid" is dan net als ieder ander en dat werkt tegenwoordig te verwarrend. En is dus gewoon niet 'anders' genoeg om verleidelijk te zijn voor een bepaald soort van oosters multiculturalisme.

In de nasleep van de verkiezingen voor de grondwetgevende vergadering in Tunesië, waarin de islamitische partij Ennahda meer dan 40 procent van de zetels in bezit nam, publiceerde de *New York Times* snel een artikel van een vrouwelijke pas afgestuurde Amerikaanse student in Oxford, die verliefd was geworden op de vrouwen van deze partij.²⁹ Drie dagen na 23 oktober 2011, de dag van de verkiezingen, hekelde ze vanaf het papier van deze prestigieuze opiniepagina's de seculiere Tunesische vrouwenbeweging

als Frans-geïnspireerd en in principe dus niet-authentiek, op een moment waarop men voor de zware politieke uitdaging stond en de feministische beweging, net als vroeger, de grootst mogelijke solidariteit nodig had. Dit is een zeer nuttig leermoment voor westerse regeringen, die soms zaken lijken te willen doen met fundamentalisten, omdat ze zogenaamd orde kunnen houden, net zoals ze ooit zaken deden met de meer seculiere autocraten in diezelfde landen, om dezelfde reden. Kijkend naar het argument in de *Times*, is er nu geen reden om zich zorgen te maken over de klachten van die vervelede Tunesische feministen. De prettige, vrolijke dialoog van de beschavingen kan doorgaan zonder hen.

Hoe rechts en links het vaak fout hebben

Sommige westerlingen lijken zo goed over zichzelf te denken als ze moslim-fundamentalisme omhelzen of tolereren, wat ze dan "de islam" of, God sta ons bij, "het islamitisch perspectief" noemen. Ze worden vervolgens ontheven van de verantwoordelijkheid van het kolonialisme of de oorlog in Irak of hun relatieve wereldwijde voorrechten. Ze hoeven zich geen zorgen te maken over die lastige vragen, want deze mensen die ze moslims noemen hebben in plaats daarvan ook een culturele achtergrond.

Natuurlijk, aan de andere kant van het spectrum zijn er, vooral op rechts, die het moslimfundamentalisme gebruiken om zich tegen alles te verzetten. Van de bouw van moskeeën tot de bevestiging van Harold Koh als juridisch adviseur bij het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken, omdat hij ooit iets afkeurends over islamitische wetten heeft gezegd. Ze demoniseren de Arabische Lente als gewoon een ontvlechting, die alleen kan leiden tot jihadistische overheersing, omdat volgens hun echt iemand controle moet houden over deze moslims; de Mubaraks of mullahs van deze wereld. Terwijl ik mijn eigen zorgen over de uitkomst van de revoluties van 2011 heb, ben ik er één uit dat kamp en niets wat ik zeg zou in die richting moeten wijzen. Wat ik heb getracht te doen is om mijn eigen politieke ruimte te vinden, omdat ik denk dat zowel rechts als links dit probleem vaak helemaal verkeerd zien.

Sommigen aan de rechterkant van het politieke spectrum in de Verenigde Staten hebben het spook van een opkomend fundamentalisme gebruikt om zich te verzetten tegen de opkomst van de Arabische democratie, ondanks de jaren van klagen over het gebrek aan democratie in de regio als een soort van aangeboren afwijking te rechtvaardigen. Aan de andere kant heeft links vaak de dreiging van extremisme gebagatelliseerd en werd verblind door de gouden woorden van Oxford professor Tariq Ramadan in de *International Herald Tribune*, die hun verzekert dat er geen risico is.³⁰

Moslimfundamentalisme is het soort verbindend onderwerp dat vaak grote delen van het Amerikaanse politieke spectrum in zijn greep houdt. Ofwel de hysterie op de rechterflank door het ophangen van billboards op de I-75 ten zuiden van Detroit, waarbij ze "Sharia in Amerika" verketteren, of op de linkerflank die vertelt hoe geweldig het drinken van een bepaald soort multiculturele ranja is, wat ze de sharia noemen, of wat het kan zijn als je het gewoon een beetje herinterpreteert. Een van mijn favoriete voorbeelden om dit te illustreren is te vinden op de website van het Center for American Progress op de Internationale Vrouwendag 2011 en heet "het juiste verhaal over de sharia," en is een schitterend interview met een gesluierde islamitische Amerikaanse professor in de rechten, die ons verzekert dat de sharia gewoon gaat over "idealen van rechtvaardigheid, eerlijkheid en het goede leven". Ze pleit voor het gebruik ervan in de Verenigde Staten. Het fragment rept met geen woord over wat de vermeende toepassing van de sharia betekent in het leven van vrouwen (en mannen) wereldwijd.³¹

Ik zoek naar andere reacties.

Toen ik met het onderzoek voor dit boek begon, waren een aantal rechtse Amerikanen aan het protesteren tegen een mogelijk te bouwen islamitisch gemeenschapscentrum in Lower Manhattan. Als je veel van hun werk en toespraken leest, verafschuwen zij niet het fundamentalisme, maar schijnbaar alle moslims. ('De moskee is voor de verering van de 'aap-god' van de terroristen", zwaar aangezet in de Tea Party Express.)³² Deze open omarming van haat doet me schrikken, zelfs na een leven waarin ik anti-Arabisch racisme in de Verenigde Staten heb geobserveerd. Ik zou graag de "moskee" met mijn eigen blote handen willen bouwen. Behalve dat ik ervan overtuigd ben dat we op dit moment niet meer religieuze ruimten in Amerika nodig hebben, maar andere soorten van gemeenschappelijke openbare gelegenheden. Een Zuid-Aziatische activist die bij de vakbond van taxichauffeurs in New York City werkt, vertelt me dat als iemand zich echt zorgen maakt over wat moslims nodig hebben in Lower Manhattan (meer dan 50 procent van de taxichauffeurs in de Big Apple zijn mensen met een islamitische achtergrond)³³, is een plaats waar de taxichauffeurs kunnen stoppen en gebruik kunnen maken van het toilet.

Naast een nieuwe moskeëenhaat is een ander element dat moslimfundamentalisme zichtbaar heeft gemaakt in de Verenigde Staten, een liefde voor foltering. Natuurlijk was dit niet uniek en het is zeer besmettelijk gebleken. Sinds 11 september 2001, heb ik in veel van mijn colleges waarin ik mensenrechten onderwijs nog niet een enkele student gevonden die openlijk een volledig verbod verdedigt op foltering en mishandeling, als het gaat om mogelijke "terreurverdachten". Voor mij als een professor in de rechten, is het vooral afschuwelijk om de betrokkenheid te zien van vooraanstaande juridische academici in deze verschuiving. De meeste beroemde, Harvard's

Alan Dershowitz stelde in zijn boek *Why Terrorism Works* het gebruik voor van tandheelkundig boren op de niet-verdoofde tanden van mogelijke "terreurverdachten".³⁴ Hij heeft ook het gebruik van marteling door justitie aanbevolen.

Al Qaeda, een aantal advocaten van de regering Bush en de producenten van de tv-show 24 spanden samen om foltering en mishandeling weer publiekelijk aanvaardbaar te maken in Amerika. Een dergelijk cultureel klimaat was nodig tegen achtergrond van deze praktijken die endemische vormen aannamen in de "War on Terror", resulterend in een bijna totale straffeloosheid. Voormalig vice-president Dick Cheney kan nu op televisie verschijnen en zeggen dat hij marteling van "terreurverdachten" toestond en daarvoor absoluut geen juridische gevolgen ondervindt.

Een van de meest belangrijke factoren in dit debat is de onuitgesproken veronderstelling dat we het hebben over buitenlandse, bruin getinte moslimmannen, die immers, waarschijnlijk gewoon een stelletje extremisten zijn.³⁵ Niet alleen is dit moreel verwerpelijk, maar het verandert de feitelijke fundamentalisten in slachtoffers en neemt de kleine overgebleven ruimte weg voor op mensenrechten gebaseerde kritiek op het fundamentalisme, die ik probeer te verwoorden.

Sommig rechts gedachtengoed heeft een hele reeks van onvergeeflijke misdaden op zijn minst gerechtvaardigd, door te zeggen dat het om de strijd tegen islamitisch fundamentalisme gaat, door speciale uitleveringen, langdurige willekeurige detentie, haatpraktijken en zelfs de illegale oorlog in Irak, die ontelbaren heeft gedood (een reden waarbij er een niet bestaand verband met Al Qaeda was). Het effect van dit alles is een tirade van extreemrechts in het Westen, die steeds suggereert dat alle moslims lid zijn van een grote slapende cel en dat er in de basis iets mis is met deze religie en alleen deze religie. Dergelijke standpunten zijn in strijd met de basisprincipes van het humanisme en fatsoen. Ze geven ook een krachtig wapen aan zowel de feitelijke fundamentalisten, als aan degenen die zich voor hun verontschuldigen door te suggereren dat de extremisten alleen maar vechten tegen een beklemmend imperialistisch Westen en dat ze de belangen van moslims verdedigen. Door moslims tot slachtoffer te maken of hen het gevoel te geven dat ze dat zijn, speelt het fundamentalisten in de kaart.

In feite worden de twee, het Westen aan ene kant en de moslims aan de andere kant, tegen elkaar uitgespeeld. Zoals Jeanne Favret-Saada in de nasleep van de film *Innocence of Muslims* schreef, "Aan de ene kant hebben we laffe netwerken van de zogenaamde verdedigers van het Westen die een provocatie vervaardigen . . . en maken op een terroristische manier gebruik van de vrijheid van meningsuiting, en aan de andere kant zijn er islamitische fundamentalistische commando's. . . die erg blij zijn met deze provocatie. . .

Ieder heeft de ander nodig om tot het gewenste effect te komen. . . .Samen veroorzaken deze militante groepen aanzienlijke. . . schade. . . "36

Mensenrechtenjihad?

Terwijl de rechtse westerlingen soms voor internationale misdrijven en on-verdraagzaamheid pleiten, in reactie op islamitisch fundamentalistische geweld, weigert vaak de linkse westerse wereld (en eigenlijk de hele wereld) vaak de realiteit van dat geweld te herkennen en het werkelijke gevaar van de onderliggende ideologie.³⁷ Beide uitgangspunten hebben ingrijpende gevolgen voor de gewone mensen die in dit boek beschreven worden. Ik moet echter toegeven dat ik meer geschokt ben door de tekortkomingen van linkse groeperingen en mensenrechtenbewegingen, omdat ik mijzelf daartoe reken.

Bijvoorbeeld, mijn voormalige werkgever Amnesty International, die zoveel goeds voor veel mensenrechtzaken heeft gedaan, schorste het hoofd van de zogenoemde Gender Unit, Gita Sahgal en dwong haar af te treden nadat ze in het openbaar kritiek op de organisatie had geuit voor het beschermen van een jihadistische sympathisant en voormalige Guantanamo gedetineerde, een Britse moslim genaamd Moazzam Begg,³⁸ en zijn pro-jihadistische organisatie CagePrisoners.³⁹ Alhoewel Begg duidelijk te lijden had gehad onder het bewind van de Amerikaanse autoriteiten en verdediging, terwijl hij werd vastgehouden zonder proces, had hij een vervelende geschiedenis met steun voor de Taliban, het runnen van een extremistische boekhandel in de Verenigd Koninkrijk⁴⁰ en van talrijke bezoeken aan jihadistische trainingskampen.⁴¹ Toch werd hij geprezen als een mensenrechtenverdediger, bracht het tot jurylid in een kinderpoëziewedstrijd, werd afgebeeld op de website van Amnesty bij het lezen van zijn eigen gedichten over "tirannen" en aan hem werd herhaaldelijk een platform door de organisatie gegeven.

Toen maakte Gita Sahgal haar zorgen publiekelijk bekend, samen met verscheidende toonaangevende Zuid-Aziatische vrouwenrechtenverdedigers die een open brief aan Amnesty schreven, die goed was voor tweeduizend handtekeningen,⁴² waaronder die van prominente vrouwenrechtenactivisten, zoals de toonaangevende Pakistaanse mensenrechtenadvocaat Hina Jilani en baanbrekende Egyptische feministische schrijfster Nawal El Sadaawi. In reactie daarop zou de waarnemend secretaris-generaal van Amnesty een brief hebben geschreven, waarin beweerd werd dat het pleiten voor "jihad uit zelfverdediging" niet "in tegenspraak is met mensenrechten",⁴³ waarbij eigenlijk ingestemd wordt met een mythe die gebruikt is om fundamentalistische wredeheden van Irak tot Afghanistan en Algerije te rechtvaardigen. Gita Sahgal had absoluut gelijk en zij heeft hiervoor een hoge prijs betaald.

Een jaar later kwam ik erachter dat het Center for Constitutional Rights (CCR), een linkse mensenrechten en juridische belangengroep, waar ik in het bestuur zat, besloten had om de belangen van Anwar al-Awlaki gratis te behartigen in een rechtszaak tegen president Obama. Awlaki, een Jemenitisch-Amerikaanse propagandist en leidende figuur in Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP), beweerde een "geestelijke" te zijn en was ergens in Jemen. Hij was door de regering-Obama op een dodenlijst geplaatst.

Ik ben zeker tegen dodenlijsten. Het probleem is dat Awlaki zijn eigen dodenlijst had.

Rond de tijd dat het CCR deze zaak op zich nam, had Anwar al-Awlaki een artikel geplaatst in het Engelstalige Al Qaeda tijdschrift *Inspire*, waaronder een lijst met namen verscheen bij een foto van een pistool.⁴⁴ Deze dodenlijst bevatte namen van Salman Rushdie, Ayaan Hirsi Ali en een jonge Amerikaanse cartoonist, genaamd Molly Norris, die het had aangedurfd om een tekening te maken die snel het internet overging, getiteld "Everybody Draw Mohammed Day".⁴⁵ Norris deed dit als een satirische reactie op de Amerikaanse jihadisten, die doodsbedreigingen uitten aan de makers van South Park, nadat ze de Profeet Mohammed probeerden af te beelden, samen met de profeten van de andere wereldreligies. Awlaki beschimpde Norris en specifieke groepen en riep op haar te vermoorden. Gezien het feit dat jonge jihadisten over de hele wereld (met inbegrip van een vrouw die een Brits parlementslid neerstak en de "ondergoed-bommengooier") juist hadden beweerd "geïnspireerd" te zijn door Awlaki's "preken," was er alle reden om zijn dodenlijst serieus te nemen. Molly Norris gaf haar identiteit op en ging ondergronds.

Ondanks mijn weerstand, nam het CCR de belangenbehartiging van Anwar al-Awlaki's op zich, beschreef hem gewoon als een "islamitische geestelijke" en weigerde om zijn gedrag in het openbaar te bekritisieren. Ik drong er bij het centrum op aan om naar andere manieren te zoeken om een moordbeleid te verdedigen. Nadat de Awlaki-rechtszaak was ingediend, werd hij een soort van beroemde controversieel, onder de leden van linkse groepen in de Verenigde Staten, waarvan sommige zijn wangedrag samen betwistten.⁴⁶

Uiteindelijk voelde ik dat ik geen andere keus had dan het centrum openlijk te bekritisieren in de *Guardian* en te proberen om de ware aard van Awlaki duidelijk te maken.⁴⁷ Ik werd aangevallen door links door mensen zoals Glenn Greenwald en Begg's biograaf Victoria Brittain en een stel volprezen mensen zoals Andrew Sullivan. Dit was politiek vreemd terrein voor mij. Ik had moeite om te begrijpen waarom linkse mensen uit het Westen islamitisch extreem-rechts en niet mij of, nog belangrijker, hun slachtoffers verdedigden.

De Awlaki rechtszaak werd uiteindelijk door de rechter verworpen, zoals ik verwacht had. Anwar al-Awlaki werd inderdaad door de Amerikaanse overheid ongeveer een jaar later gedood, iets dat ik niet vierde. He-las heeft hij nooit zijn eigen dodenlijst ingetrokken, die voor langere tijd bleef rondgaan op internet. De rechtvaardiging voor het doden van vrouwen bestaat daarmee ook nog steeds en kan worden uitgevoerd door gewapende groepen van Noord-Afrika tot aan Zuid-Azië. In 2012 vertegenwoordigde de CCR opnieuw de familie Awlaki, ze gaven een beschrijving op hun website van de inmiddels overleden Anwar, waarin ze in zoete bewoordingen suggereerde dat hij niets meer geweest kon zijn dan een groenteboer.⁴⁸

Het vinden van een principiële standpunt in dit politieke universum is niet eenvoudig. Velen verdwalen. Anderen proberen het onderwerp gewoon helemaal te vermijden. Eén van de kenmerken van westerse reacties uit de politieke linkse hoek of het midden, als het gaat om moslimfundamentalisme, is dat men vaak over iets anders praat wanneer het onderwerp naar voren komt. De gedenkdag van 11 september is een tijd om de Amerikaanse regering te bekritisieren. Een Afghaanse vrouw van wie haar neus werd afgesneden door de Taliban, zei dat er overal ter wereld sprake is van geweld tegen vrouwen.⁴⁹ Ik denk dat wanneer we het hebben over het moslimfundamentalisme, dan moeten we daar eigenlijk met elkaar over in gesprek gaan. Het bestaat. Het bedreigt de rechten van mensen met een islamitische achtergrond ernstig. Het is net zo nodig om het Amerikaanse buitenlandsbeleid, de Israëliëse regering of anti-islamitische vooroordelen te bekritisieren. In één van de laatste artikelen die door de linkse Algerijnse onderwijzer Salah Chouaki werd gepubliceerd staat, voordat hij werd vermoord door dezelfde krachten waarvoor hij waarschuwde: "De meest gevaarlijke en do-delijke illusie. . . is het onderschatten van fundamentalisme, de doodsvijand van ons volk."⁵⁰

De Algerijnse journalist Mohamed Sifaoui vertelde me eens dat hij vaak moet uitleggen aan Europese linkse politici en mensenrechtenadvocaten dat "de moslimfundamentalisten ons extreem-rechts is". Maar al te vaak, omdat ze (soms ten onrechte) aannemen dat vijanden van dezelfde westerse regeringen bekritiseerd worden door links uit het Westen, verwarren delen van deze linkse groep de moslimfundamentalisten met bondgenoten. In het proces bouwen ze een tactische samenwerking met de islamitische rechtse groeperingen tegen westers rechts. Dat kan voor Tariq Ramadan, de televi-siegenieke kleinzoon van de oprichter van de Moslimbroederschap Hassan al-Banna, goed zijn, die homoseksualiteit, feminisme, en seculiere moslims afkeurt terwijl hij wordt geëerd op het World Social Forum en door het invloedrijke linkse radioprogramma *Democracy Now*?⁵¹

Door deze houding van een gedeelte van westers links, wordt links in de praktijk aan zijn lot overgelaten. Natuurlijk, is het omgekeerde ook waar,

en een paar radicale seculieren en anti-jihadisten die optrekken met westers extreem-rechts en zijn anti-immigranten, anti-islam agenda.

De mensen die ik ontmoette tijdens het schrijven van dit boek verdienen het dat we onze uitgangspunten heroverwegen, noch om voorstander te zijn van schendingen van de mensenrechten en discriminatie tegen de moslims in reactie op de acties van islamitische fundamentalisten, zoals sommigen op de rechterflank doen, noch door het tolereren van fundamentalisten als reactie daarop, zoals sommigen op de linkerflank doen. In plaats daarvan hebben deze progressieve tegenstanders van moslimfundamentalisme in praktijk onze morele ondersteuning nodig.

De terugkeer van God uitleggen

Een grondige geschiedenis van een verklaring voor de stijging van de islamitische fundamentalistische bewegingen gaat buiten dit boek om. In het kort, moslimfundamentalistische bewegingen kwamen in de late jaren zeventig van de vorige eeuw tot bloei; in het bijzonder met de komst van de Iraanse revolutie. De Islamitische Republiek heeft zijn revolutie bewust geëxporteerd. Op dezelfde manier heeft Saoedi-Arabië, een nauwe bondgenoot van de Verenigde Staten, een fundamentalistisch feodaal systeem geïntroduceerd, waar vrouwen geen auto kunnen rijden en getracht wordt navolgers te paaien voor het wahhabisme; een inflexibel, anticosmopolitische versie van de islam, geobsedeerd door verboden. Het is gebaseerd op de leerstellingen van Mohammad ibn 'Abd al-Wahhab. Wahhabisme wordt door Algerijnse socioloog Liess Boukra beschreven als "de weg vrijmaken voor de onwetendheid en het vernietigen van de fijnzinnigheid van het islamitisch denken. . . ."⁵² Beschermd door de Verenigde Staten, heeft Saudi-Arabië grote sommen geld uitgegeven om nog meer van deze ideologie te exporteren, dan het met olie deed.

Moslims worden niet ineens op hun hoofd geraakt en worden wakker en besluiten een niqaab te gaan dragen, hun baard te laten groeien en fundamentalisten te worden. Een bewust politiek proces bevorderde deze ontwikkelingen. Op sommige plaatsen hebben het niet oplossen van fundamentele problemen van economische rechtvaardigheid, democratie en menselijke waardigheid, en legitieme krenkingen, zoals kolonialisme in het verleden en huidige militaire bezetting, bijgedragen aan het creëren van een vruchtbare basis voor het fundamentalistische project om aanhangers te winnen. Maar, zoals ik herhaaldelijk te horen kreeg, maakt dit de islamisten niet tot de legitieme vertegenwoordigers van de verworpenen der aarde; verre van dat.

Een groot deel van de leiding van de fundamentalisten komt uit de middenklasse of zelfs hogere klasse. Met een duidelijke agenda bieden deze

bewegingen soms sociale voorzieningen aan, waar regeringen dat niet doen. Ze delen hoofddoeken samen met de gezondheidszorg uit en fatwa's samen met het voedsel. Net als de christelijke fundamentalisten leveren ze bijstand, maar geen verandering in de economische status quo. Zij rechtvaardigen meestal de bescherming van privé-eigendom tegen maatregelen zoals landhervorming. Volgens een Algerijnse fundamentalistische fatwa uit de jaren zeventig van de vorige eeuw, zou gebed uitgevoerd op genationaliseerd land niet door God aanvaard worden. In feite proberen moslimfundamentalisten vaak de bewegingen te elimineren die waarschijnlijk het best in staat zijn om de sociale onrechtvaardigheid aan te pakken, zoals sociaal-democraten, linkse humanisten, vakbonden, mensenrechten- en vrouwenrechtenactivisten. Deze fundamentalisten besteden meer tijd aan het spreken over wie naar het volgend leven gaat, dan over wie wat krijgt in dit leven. "Ik heb ze nog nooit iets horen zeggen over structurele aanpassingen en wat de islam daarover zou zeggen. Niet een keer.", fulmineert Codou Bop in Senegal.

Amerikaanse lezers moeten vooral rekening houden met het feit dat veel progressieve antifundamentalisten met een islamitische achtergrond geloven dat de Verenigde Staten moslimfundamentalisme in veel gevallen ondersteunt. Inderdaad, er is geen twijfel dat de Verenigde Staten soms islamitisch fundamentalistische groeperingen hebben gesteund voor hun eigen geopolitieke agenda. Gedurende de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben de Verenigde Staten veel geld gestoken in en militaire hulp gegeven aan de islamistische Pakistaanse dictatuur van Zia ul-Haq en in de Afghaanse mudjahideen groepen, waarbij het niet uitmaakte hoe extreem ze waren, als manier om het communisme te bestrijden.⁵³ Ontevreden mannen uit veel landen namen deel aan deze door de Verenigde Staten gesponsorde jihad in Afghanistan en gingen toen naar huis met hun opleiding en ervaring.

De Verenigde Staten hebben niet alleen geblunderd. Groot-Brittannië ondersteunde de Moslimbroederschap in Egypte tijdens de koloniale periode, als passend alternatief voor de seculiere nationalisten. Zoals mij werd verteld door zowel Israëli's als Palestijnen die ik ontmoette, geeft zelfs Israël de voorkeur aan Hamas dan aan de seculiere Palestijnse Autoriteit en de PLO. Fundamentalisten zijn nuttig. Ze voldoen aan de stereotypen van moslims en aan hun kan worden verteld om "hun eigen mensen" in toom te houden. Dit veroorzaakt vaak veel leed voor hun landgenoten in het proces.

Vrouwen die mensen laten huilen

Mensen verschrikkelijke verhalen laten vertellen is een deel van wat ik al tientallen jaren als mensenrechtenadvocaat gedaan heb. Toch dwingt het proces me altijd weer om me af te vragen wat moeilijke vragen zijn over de beroepsethiek. Toen ik in 1997 in Caïro was, werd ik uitgenodigd voor een

uitgebreide Egyptische lunch in het huis van een vriend. Ik was toen een juridisch adviseur voor Amnesty International in Londen om verschrikkelijke verhalen te verzamelen voor het bestrijden van misbruik in landen als Libanon en Bangladesh. Tijdens de lunch bespraken we mijn reis naar Afghanistan een jaar eerder, waar ik uit eerste hand de verwoesting zag die aangericht was door de strijdende mujahideen groepen. Over de borden van de zeer groene *mloukhieh*, vroeg mijn gracieuze Egyptische gastvrouw me hoe ik het zou kunnen rechtvaardigen om mensen hun meest pijnlijke verhalen te laten herbeleven. "Wat zou je eigenlijk voor hen doen?", vroeg ze.

Ik zei, ernstig, dat het erom ging om alles wat er gebeurt met deze mensen vast te leggen en te proberen ervoor te zorgen dat het niet iemand anders nog een keer zou overkomen. Ze zei dat als ze deze ervaringen had gehad en ik haar die verklaring zou geven, ze me niet zou hebben laten staan in de deuropening. Eigenlijk had ze daar wel gelijk in.

Wanneer je taak is om horrorverhalen vast te leggen, zoals het voor mij het geval was op de momenten dat ik dit boek aan het schrijven was, probeer je jezelf ervan te overtuigen dat het automatisch goed is voor mensen om hun verhalen te vertellen. Ik ben er niet zeker van dat dit altijd waar is. Sommige mensen die ik interviewde stonden wanhopig te popelen om hun beproevingen te vertellen. Een oudere vrouw in het kantoor van Djazairouna, een vereniging van families van slachtoffers van het islamistisch terrorisme in Algerije, rende de kamer in en begon in razend tempo te praten, voordat ik mijn nieuwe digitale recorder kon inschakelen. Maar voor sommigen was het vreselijk moeilijk. Iemand anders die ik interviewde belandde daarna in een depressie. Met dit onderzoek werd ik weer de vrouw die mensen aan het huilen maakt.

Oud en jong, mannen en vrouwen, professionals en arbeiders, iedereen komt aan de beurt om hun meest moeilijke verhalen te vertellen. Er zou geen boek zijn zonder hun gezamenlijke vastberadenheid om hun verhalen met mij te delen, zelfs als ze pijnlijk zijn. Deze getuigen wisten dat de beste hoop voor de politiek om islamitische fundamentalisten te verslaan is dat hun wreedheden worden blootgesteld, zodat ze getuigden door hun tranen.

Zelfs na twintig jaar van dergelijke interviews, blijft het moeilijk om te weten wat de beste manier van reageren is. Hoe nutteloos ook, zeg ik meestal hoezeer het me spijt. Het is het minste wat je kunt doen. Op deze reizen had ik mezelf voorgenomen dat ik niet zou huilen tijdens de interviews, ongeacht wat ze me vertelde, of in ieder geval zou ik het proberen niet te doen. De mensen die door middel van hun vreselijke verhalen hun waardigheid proberen terug te krijgen, verdienen op zijn minst dat ik me goed hield.

Ik herinnerde me de woorden van een Algerijnse vrouwelijke demonstrant, genaamd Fatima, bij een wake voor de slachtoffers van de bomaanslag

op de Amerouche Boulevard in Algiers door de Gewapende Islamitische Groep (GIA) op 30 januari 1995. Staande op pas schoongemaakte bestrating, waarvan ze wist dat die door menselijk leed was doortrokken, zei Fatima tegen een plaatselijke krant: "Ik vind het moeilijk om mijn tranen tegen te houden, maar ik moet niet huilen. Ik weiger om deze moordenaars de kans te geven om maar een moment te denken dat ze er in geslaagd zijn om ons te terroriseren. We zullen winnen."⁵⁴

Ze had gelijk, maar ik moet toegeven dat ik een aantal keer Fatima's regel brak.

Zelfs ik kon geloven dat God groot is

Terwijl ik het boek aan schrijven was, bracht ik een aanzienlijke hoeveelheid tijd door met het luisteren naar recitaties uit de Koran op een Algerijns radiostation, dat ik eindelijk wist op te halen van internet. Het hielp me te concentreren. Ik heb ook een zelfde hoeveelheid tijd besteed aan het luisteren naar *Rai* en andere wereldlijke muziek uit de regio. Eigenlijk ontdekte ik bij toeval dat ik naar beide kon luisteren op hetzelfde moment op mijn computer. Dat is wat ik echt wil, een wereld waar je naar Cheba Zahouania of de Koran kan luisteren als je wilt, of zelfs door elkaar.

Ik heb een diep respect voor de diverse vormen van islam, en wat zij en de meerdere versies van de islamitische cultuur betekenen in het leven van veel mensen, gelovigen en niet-gelovigen. Sommigen van mijn vaders familie zijn zeer religieus. Mijn seculiere vader zelf wist meer over de islamitische geschiedenis en de leer dan iedereen die ik ken en trots beschouwde hij zichzelf als cultuurmoslim. Ook ben ik trots op mijn islamitische achtergrond en wat het betekent voor mij, waarvan ik denk dat het mijn recht is om dat te bepalen.

De meest onverwachte uitkomst van het schrijven van dit boek was dat ik ergens langs de weg weer mijn eigen versie van die achtergrond vond. Fundamentalisme had me weggeduwd van de islam, maar deze anti-fundamentalisten gaven mijn eigen versie van die achtergrond aan mij terug, in al zijn schoonheid en tegenspraak. Wanneer de oproep tot het gebed mijn interviews onderbrak, kon ik mezelf weer een kind vol ontzag voelen, verstoep in de Noord-Afrikaanse struiken in de buurt van ons huis in Ben Aknoun in korte broek, waar we uitkeken op de vallei in de richting van het Kleine Atlasgebergte, wanneer de ramadan *ithan* uit talloze moskeeën galmde door de schemerlucht en een groot deel van het land aan tafel ging om te eten op hetzelfde moment - of niet, als ze ervoor kozen om het niet te doen, zoals bij ons thuis.

Tijdens mijn reizen in Turkije klonk de *ithan* in Antalya zo zoet, als de zon schitterde in de Middellandse Zee, en ook al ben ik agnostisch, ik

schreef dat zelfs ik kon geloven dat God groot is. Maar niemand kan mij vertellen wat dit wel of niet voor mij moet betekenen. Zoals de Koran zegt: "Voor u uw godsdienst en voor mij de mijne." Er zijn talloze interpretaties van dit vers. Hoewel ik zou eindigen in een krachtige Skype discussie over de grenzen van deze soera met een vrouwelijke fundamentaliste in Dagestan, heb ik het persoonlijk begrepen in de ruimste zin, met inbegrip van het recht om geen religie te hebben. Met die vrijheid is "God is groot" een heerlijke metafoor voor mij. In mijn leven in de afgelopen jaren betekende deze metafoor dat ik het genoeg had de meest fantastische mensen te ontmoeten die ik ooit zou tegenkomen en uit eerste hand over hun strijd te horen.

Mijn hoop is dat hun verhalen ook voor u betekenis zullen hebben.